

ebből a háborúból a »főiskolához«, egy igazi demokratikus érettséghez, ahhoz a gondolathoz, hogy sorsát a nép maga cselekvő politikában intézze.“ A francia forradalom népszuverenitás-elve lebeg itt Méliusz előtt, nem merül fel az éppen kelet-európai tapasztalat alapján Eötvös által megfogalmazott szörnyű kétely: vajon elégséges-e a népfenség, vajon ez automatikusan biztosítja-e a nép szabadságát is? Erre a kérdésre is van válasz, elsősorban a regények regényei válaszolnak, a regények arról, hogyan a kéziratok szatellitpályán vándoroltak két olyan pólus között, amely a történelem megkettőződése révén jött létre. Ebben a megkettőződésben, amelyre az alternatívák strukturális-kizáró viszonya jellemző, a klasszikus értelemben vett, egyenlőséggel és lezárttsággal jellemezhető sorsú individuum nem létezhet, sorsmozzanatai óriási történelmi cezúrákon át alakulnak. De mivel csak illúziói szűnnek meg, eszményei pedig megmaradnak („Mi máig álljuk a régi erkölcsi szövetséget. Tehetnénk-e egyebet, barátaim, Kassiopeia sugaraival a fejünk búbján és a történelem paraszával meg üvegcserepeivel meztelen talpunk alatt?“), az individuum és a jellem találkozása egy sorsmozzanatban gyakran a pusztulás. A túlélők pedig, akikbe a történelem beoltja halottaikat, úgy tesznek, mint Méliusz regényeiben és emlékirataiban, sorsmozzanataik egyesítésében keresik a karakternek megfelelő történelmi alternatívát. Azért, hogy mások ne járhassanak úgy, mint ők, akik mikor körülnéztek, azt kellett látniuk: a kor egyedüli kortársuk. (Az idézetek forrásai: Méliusz József: *Sors és jelkép avagy egy erdélyi utazás regénye ezerkilencszáznegyvenháromban tizenkét fejezetben elbeszélve*. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1975. 29., 30., 30., 144. és *Kávéház nélkül*. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1977. 327.)

ION VLAD

A Sors és jelkép — románul

Ennek az esztendőnek az elején Méliusz József betölti hetvenedik életévét. Miután román tolmácsolásban olvashattam az Időben és az Erdélynek nevezett Térben tett „utazását“, megbizonyosodtam róla, hogy a román olvasó az íróval való leghitelesebb találkozás, a közvetlen, szenvedélyes és őszinte vallomás élményében részesül. Megismerkedhetett már előbb Méliusz költeményeivel és prózájából a lefordított *Város a ködben* című regényével, amelyben a memória mint az elbeszélés serkentője működik, az Elbeszélő pedig egyben résztvevő is, helyzete és magatartása igen közel áll a most úti emlékezőként bemutatott napló — vagy talán inkább önvallomás szerzőjéhez, aki úgy folytat párbeszédet az emberekkel, hogy közben szakadatlanul a Történelem árnyaival viaskodik: ők a könyvbe foglalt monológ tanúi.

Az író számos tapasztalatot rejtett el érzelmi archívumában; megfordult Európa metropolisaiban, Párizsban, Berlinben, Londonban, találkozott írókkal, a magyar irodalom és a számára hozzáférhető irodalmak jeles személyiségeivel, s ezek a találkozások reflexiókra készítették a kultúráról, az alkotás valóságos, vagyis a két világháború közötti Európa történelmének kusza jeleivel szembesített dimenzióiról. Később, mint a fasizmus elleni küzdelemben elkötelezett értelmiségi, aki maga is üldözöttje a náciizmus ideológiai és politikai fertőzeteinek, amely fölött, a hitleri Németország által vérbe borított évtizedek nagy szellemihez hasonlóan, megfellebbezhetetlen ítéletet mondott, Méliusz József hű maradt Erdély egyedülálló, összetéveszthetetlen világához, ahhoz az irodalomhoz, amelyet romániai írótsársai olyan folyóiratok szellemi védnöksége alatt műveltek és alakítottak, mint az *Erdélyi Heli-kon*, főként pedig a Gaál Gábor nevével elválaszthatatlan kolozsvári *Korunk*. A temesvári származású író szülővárosában megfigyelhette az elaggott birodalom hanyatlásának jeleit; ebben a térségben a Történelem értette meg vele feladatát, azt, hogy hivatásának kerete a mind átfogóbb körű, egyre szorosabb összefogás a román írókkal. Valójában arról volt szó, hogy a történelmet a románság és a századok alakulását vele együtt átélő nemzetiségek közös sorsaként értelmezze, s megírja az áldozatok és reményések krónikáját, amelyből nem maradhatnak ki a népek közeledése és összetartása iránt ellenséges Hatalom által elködösített pillanatok sem. Sajátos hangulatú emlékiratában Méliusz olyan jelképek felmutatására vállalkozott tehát, amelyek ezt a közös Sorsot, az időben és térben közös múltat fejezik ki a maguk történelmi teljességében, vagyis magukba foglalva a Románia felszabadu-

lását követő évek erőfeszítéseit is. Akárcsak jó barátja, Geo Bogza, aki nemegyszer jelenik meg a minden jeltre nyitott és fogékony emlékezés monológjaiban, az író fejezetenként kínálja könyve szinopszisát, kalandok emlékeit és emlékek kalandját, néhány erdélyi várost összekötő útját jegyezve föl e „Városok könyvében”, amely *Az Ol' könyvének* mása. Térkép s menetrend szerint nem nagy utazás ez. De a nyugtalan Elbeszélőt Kafka tragikus hősének szorongása győtri, s akárcsak *A kastély* szereplőjét, áthatolhatatlan világ veszi körül az éjszaka árnyaival és körvonaljaival; az ismert tájat, ekkor, vagyis az 1943-as komor esztendő napjaiban, úgy látja viszont, hogy az úti kalandból kibontakozik a lelkiismeret elkerülhetetlen kalandja, az a folyamat, amelynek során a gyökerekig hatolva felülvizsgálja szemléletét az eseményekről, a magyar nemzetiség helyzetéről, sorsáról az akkori Románia Történelmében és a Másikban, amelyre az ország jövőjéért küzdő névtelenek törekedtek.

A vázlat („A könyv tartalma avagy a kalandok megközelítő felsorolása”) feltárja ennek az útinaplónak a természetét; olyan ember utazik, akit a múlt elmúlásának gondolata foglalkoztat; találkozás a jelennel csak így kapja meg eszmei topográfiáját, nem a színhelyek előrelátható „földrajza” szerint, hanem abban a keretben, amelybe beemeli a közvetlen, nyers, embri világot és a szellem valóságát, ahogyan azt a helyszínekkel, a Tér és az Idő jelképeivel való érintkezés során visszahódítja. Maga az utazás köznapinak tűnhetne; az olvasó beavattatik az Utazó előkészületeibe, aki majd többé-kevésbé spontán, többé-kevésbé rögtönzött módon feljegyi benyomásait az emberekről, az idő nyomairól, a felkeresett helyekről. Látszat szerint minden a helyén van: készülődés közben a távoli utalások máskor és máshol megtett utakra, a család körében váltott szavak stb. Valójában az utazás éppen ekkor kezd felülteni rendkívüli arányait: tanúi vagyunk egy olyan világgal való találkozás előkészületeinek, amelyben érezhetőek a háború nyomai, és amely olyan önkényes, igazságtalan cselekmények következményeit viseli, mint a bécsi döntés. Az ország szétdarabolása, a náciizmus és az uralkodó erők szította gyűlölködés nem kerülheti el annak a magyar írónak a figyelmét, aki tisztán lát, és magasrendű nézőpontból ítéli meg a tényeket: a Történelmet vallatja, s maga is tanúként jelentkezik, arra az időre várva, amikor igazságosabb rend virrad a szabad ország minden nemzetiségére. Az izgalom lázas gesztusai, ez a valóságos „tér-éhség” és a viszonylag hosszadalmas készülődés, az előzmények és a napló széljegyzetei nem módosíthatják az általános benyomást: a *Sors és jelkép avagy egy erdélyi utazás regénye ezerkilencszáznegyvenháromban tizenkét fejezetben elbeszélve* (hogy megadja a mű teljes címét, amely ismételtlen emlékeztet a régi elbeszélők bűvölgő szavára vagy Geo Bogza szenvedélyes és komoly hősének kalandjaira *Az Olt könyvéből*) olvastán a táj távolabbi vagy közelebbi múltjával találkozó tudat vallomását hallhatjuk. Ha nem is úgy, mint Egon Erwin Kisch, Curzio Malaparte vagy más útijegyzet-szerzők, Méliusz József betartja az útleírás szabályait, és éppen ezzel válik utazása eredetivé, sőt szokatlanná, telve nem sejtethető fordulatokkal. Majd amikor Szeben környékén jár vonata, az író lelkes szavakkal idézi fel a múlt század egyik nagy és modern utazója, Ion Codru Drăusanu emlékét. De még a bánsági síkságon vagyunk, s a Temesvárról Arad felé haladó vonaton a vándor csodálattal emlegeti az *Erdélyi peregrinus* szerzőjét, aztán a Maros folyása mentén feltáruló táj következik, útítársa az éjszaka, s miközben szemben a sötétbe burkolt hegyeket fürkészi, figyeli a többi utast, s olyan észrevételeket rögzít aprólékos részletezéssel, mint Michel Butor, majd befelé figyel, feltárja emlékei árnyék-hátterét, de mindenekelőtt a Történelem kalauzolja: a mezősi magyar parasztok és „a románok ősi földje”, ahol Horea román és magyar jobbágyaival átvonult, a bábolnai felkelés emléke, Dózsa György és hadnagvai alakja, aztán Varga Katalin sugallatos jelképiséggel áthatott emléke meg a Iancu, Bălcescu és Kossuth, Gyulafehérvár és a három jobbágy halála 1784-ben, a híres enyedi kollégium, Szeben utcáinak középkorias hangulata, s végül Brassó — a sorsterhes út, a jelképekben gazdag önfaggatás állomása.

Nyilván naplóval van dolgunk, s Méliusz könyvének leghangulysabb vonása az önvallomás; a román olvasótól ez a képlet egyáltalán nem idegen, mert személyes és bizalmas, vagyis naplójellegét meghaladja a további értelmezések előtt nyitva hagyott, egymást váltogató jelentések ötvözeté. Nicolae Iorga emlékirataiban és naplójában (öt az író románok és magyarok szükséges összefogásának felismerésére idézi példaként), Camil Petrescu feljegyzéseiben, Geo Bogza riportjaiban, Anton Holban *utazásaiban* — hogy a legkülönbözőbb példákat említsük — az önvallomás egybemosódva vagy váltakozva tárgyi megfigyelésekkel, irodalmi hivatkozásokkal, a gyakran meghökkentő benyomások, emlékek, felidézések sokaságával találkozik. A feljegyzéseket olyan Narrátor uralja és ellenőrzi, aki beszámolóját meg-megszakítva magából merít, a felkeresett helyek visszaverődő fényén pedig átdereng, mint alkalmon az ok, a váratlan képzettársítás, a megfelelés, a memória bőszes és szeszélyes áramlása. Egy láthatatlan partnerhez intézett, nehezen megfogal-

mazható lelkiállapotok közlésétől egészen addig az előjögig minden vallomások könyv irójának, hogy megossza másokkal az érzéseit, a helyzetűtadatt olyan rezzeneteivel találkozzunk, amelyekben az emlékező vállalja emlékeit, a történelmet és a jelent a *Sors és jelkép* részletesen kifejtett vezérlő eszméinek jegyében.

Az emlékek hatalmas áradása gyakran visszahívja a megélt vagy a könyvekben elsajátított múlt fájdalmas képzeteit, és ha erre is keresünk megfelelőést a kortárs román irodalomból, a legjellemzőbb és legsokatmondóbb összevetésre kétség-telenül Zaharia Stancu kínálkozik. A *Mezitláb* című regény szerzője ugyan kevés kifejezetten memoár, illetve napló jellegű írást hagyott hátra, talán mert prózájának képzelet szülte mozzanatait minduntalan átszövök az önéletrajzi elemek. Önvallomásaiban azonban Zaharia Stancu nyugtalan Léleknek bizonyul, fogékonyan kap az iránt, ahogyan a történelem az ember sorsát alakítja. Emlékezőtechnikájával Méliusz József tágitja az utazás térbeli dimenzióit, és megsokszorozza a szimbólumok értékét. Egyébként a könyv XII. fejezete, amely a szuggesztív *Szemben a csillagokkal* címet viseli, még nyilvánvalóbbá teszi az olvasás menetében Méliusz prózájának közeli rokonságát Zaharia Stancu epikájának nagylegzetű lírai kiterőivel, pompás reflexiókat kibontó utánozhatatlan diszkurzív lendületével, annál is inkább, mert a román író-társ ugyancsak idők és terek vándora volt, áhítatos tisztelője az elődöknek, még a román irodalom kevésbé rangos, mint lelkes hitvallóinak is. Ide kívánczok az is, hogy a történelem jelenléte mindkét író számára fenyegetés, intelem és egyben radikális változások ígérete, abban az értelemben, ahogyan — Méliusz parafrazálva — az írók mindig felelősek nemzetük sorsáért, a szülőföldért, s a történelem nem nélkülözheti szolgálatukat. Ennek a mélyen a múltban gyökerező szolgálatnak a vállalása felelősséget jelent a közös létnek, az együttélésnek ezen az ősi földjén kialakult szerves szövetség iránt a román nép s a magyarság közt.

A *Sors és jelkép* vándorának monológja a prousti típusú elbeszélés mód fonalát követi, meg-megszakad, vissza-visszakanyarodik, kitérőkkel, az emlékezésfolyam hullámszámaival. Olyan tudatos ember önvizsgálata ugyanakkor, aki az Igével faggatja magát, mert a gondolat is Szó, a napló szerzője pedig nagyon is jól ismeri a Szó belső erejét, mindazzal, amit az felidéz és elraktároz. Utazását a nyitottság, a kapcsolatteremtésekre való fogékonyág síkján éli át (ez az út általános jelentése), de olykor gogoli fordulatokkal (Csicsikov-kaland), jelentés-síkokat változtatva keresi a lelki cselekmény színhelyét, így védekezik az író a magány ellen. Keresetlen pártosszal szól az emberekhez, hívja őket. A bensőséges élmények serkentő hatása és az emlékezés hőmpölygő folyama létrehozza Méliusz könyvében az idő- és térbeli, történeti és kulturális, racionális és tényfeltáró elemek összefüggését, azt a közeget, amelyben a sors, a történeti jelképek megfeyjthetővé válnak.

Méliusz utazása a megismerés kalandja. Termékeny találkozás a potenciálisan emlékfelidező elemek hosszú sorával, amelyekben — és ez bennünket most szigorúan irodalmi szempontból érdekel — az epikai invenció az emlékezés erejétől mozgósított képzeteket gerjeszt, történelemmel, érzelmekkel, emberi jelenléttel népesíti be a helyeket, a szerző érzelmes utazásának keretét. Az éjszaka csendjében a Bánság és a Marosmente táját megeleveníti az emlékezés: Dózsa seregeinek magyar, román, szerb parasztjai kelnek életre, más „hódítókként“, mint a bitorlók és betolakodók hada. A Szemenik-hegység és Eftimie Murgu, Kossuth, Bălcescu nevének ünnepélyes kimondása légkört teremt, toposszá válik, központi szimbólumává annak az általános szimbólumrendszernek, amelynek átleskesítő kulcsszava az *előjövendő történelem*. A történelem általános jelképei egy név rezonanciájával egészítik ki a könyvnek azt a területét, ahol a társítások útján jutunk a Szónak egy másik jelentésszférájába: nemegyszer hivatkozik a könyv Kafkára, s főként a prágai író *Kastélyára*. Talán azért is, mert Kafkánál a „büntetőtelep“ fogalma a bezártság és a tragikus szorongásé, a zárt útvonal feszültségében élő egyén kilátástalan vállalkozását jelenti. Enyeden, a vár környékéről, amelynek hangulati ellentéteként felcsendül az ősi kollégium diákjainak éneke, az író tovább halad a képzelet térségein, a lázadás nyitott útján a tulajdonképpeni alkotás világa felé, ahol saját kétségeinek krónikása. És ismét eszünkbe jut *Az Ott könyve*, ott, ahol Bogza komoly, megfendült hangja felszárnyal, éppen úgy, ahogy Méliusz meditációja is költeményként visszahangzik akkor, amikor a kollégisták Kodályt énekelnek.

Az író naplót írt; füzetbe jegyezte benyomásait, és könyvek, árnyak, történelem, helyek ihlette emlékezete nem az emlékirat-konvenció kronológiájához igazodik, hanem önnön törvénye szerint működik. „Az emlékezés ősvényein“ haladva, hogy az író szavával éljünk, érzelmes utazása megkapó önéletrajz; szava a tisztánlátó értelem frissességét őrzi, nem homályosítja el azoknak a zavaros éveknek, a gyűlölködés és bűn éveinek, a háború, a sovén usztás éveinek, Erdély megszálltatása éveinek mérge, a bécsi döntés következményeinek, amelyet az író határozottan elítél. Az írói szemlélet gyakran olyan szerteágazó megfelelésekben és összefüggések-

ben szövegezi meg az érzelmi emlékezet sugallatait, hogy az elbeszélés egyszerre érzékelteti a fiktív és a dokumentatív sikot: a két világháború közötti évek Párizsának és Londonjának felidézése; az enyedi házak és az elképzelt személyzeti szobák, amelyek mintha *A per*, Joseph K. peréből kerültek volna ide. A lehető legvegyesebb leltára szobáknak, bútorzatnak, családi albumoknak és csecsebecsékeknek — ez is az író kelléktára. Emlékek szabad, mozgékony, nyitott játéka az analitikus regény modorában, amelyben a visszajátszás segítségével régi tárgyak teremtik újjá az elmúlt időt. Szeben és Brassó vidékét ugyanezzel az eljárással és számos, de nem tolokodó könyvvelmény közbeiktatásával rekonstruálja az író. A felidézésekkel folytatott játékokban egykori tények, események, emberek kelnek új életre mind-megannyi kirándulás folyamán az időben, s alkotják együtt az utazást, vagyis azt a szellemi területet, amely a könyv természetes közege.

Méliusz könyvének főmotívuma a történelem, ennek az országrésznek a tere és ideje. A kommunista harcos őszintesége, tisztánlátása, józansága, érzéke a valóság és a világos távlatok iránt megmutatkozik abban, ahogyan Erdély múltját értelmezi, ahogyan felfogja a jövőnek azokat a dimenzióit, amelyekben a román nép a magyarokkal, a németekkel együtt megtalálja majd a valóság közös érveit, mindent, ami az egység, az összefogás, a kiteljesedés mellett szól, és átsejt a legyőzendő múlt, a letűnt századok és évtizedek urak szította ellenségeskedésein. Az író nem huny szemet a hamis képzetek fölött, amelyeket gyakran éppen írók (románok, magyarok) tartottak fenn, nem kerüli meg az eltévelyedéseket, a nemzeti gyűlölködést, a barbár cselekedeteket. *Ebben a térségben élni*, együtt, követve azoknak a példáját, akik szembeszálltak az egykori Hatalommal — íme a történelemről folytatott töprengések értelme sorsok és jelképek itt bemutatott könyvében. Erdélyi írástudók közösségvállalása a paraszttal, a *Supplex Libellus*ból, a *Memorandum*ból idézet szavak is helyet kapnak, mert Méliusz szerint egymást tükrözi a sorsunk... Bábolna, Dózsa, Horea, Varga Katalin, akiknek a könyv legszebb lapjai közé sorolható hódolattal adóz az író, Avram Iancu, Petőfi neve kulcsszavakként sorakoznak a történelmi igazságtalanság, a nemzeti jogfosztottságtól megmérgezett jelen ellenében, a Döntés által kettészakított Erdély északi részén a marhavagonokban kitelepipített paraszttok szégyene, délen a magyar paraszttal sanyargató Antonescu-diktatúra. Az *Itt élni* szintagma válasz a náci háború minden rettenetére. Magasztos szózatban itéli el ez a könyv azoknak az alakoskodásait, akik szószegői lettek a magyarok és a románok összefogásának, s most a gyűlölködés és a sovinizmus nyelvén beszélnek. Az írói emlékezés egyaránt felidézi a Horthy-fasizmus rémtetteit és a román katonai rendszer igazságtalanságait. Ez a háttere az író megrázó jóslatának: Horea, Cloșca és Crișan, a lázadó jobbagyok arcképét szemlélve a Brukenthal Múzeumban érlelődik bizonyossággá a sejtélem, hogy közeleg az idő, amikor hozzá kell látni egy új történelem megteremtéséhez. Az író hangsúlyozza, hogy az a merénylet, amelyet a bécsi döntés jelentett Erdély számára, nem semmisíti meg a vándor korántsem indokolatlan bizalmát egy új, közös történelem lehetősége iránt. Az értelem és a történelmi példák, a tisztánlátó, komoly felelősség, az emberek és az írott Szó nevében, amely hatalmas erővel tör utat az emberek felé, a vándor megírja a legőszintébb vallomások egyikét az egységről s ennek a szabad és termékeny földnek az elrendelt sorsáról.

S minthogy ez az emlékirat *napló* is, talán éppen elsősorban az, a szétágazó vonatkozások és utalások képzeteket tömörítene, hogy érvet szolgáltatassanak a céltudatos emlékezés számára, annak az üzenetnek az alátámasztására, amelyet az író az 1943-as esztendőben vállalt. Nincs a könyvnek egyetlen részlete sem, amelyben egy-egy író neve ne lenne nyitott jelzése a mű jelentéseit tovább tágitó lehetőségeknek. A náci háború Párizs emlékét is jelenti, és olyan „együttműködők” megrovását, mint Montherlant. Méliusz antifasizmusa mély, következetes, szenvedélyes és megvesztegethetetlen. James Joyce emlékezete (és az egykori Zürich), az oly jól ismert angol irodalom — Aldous Huxley, Virginia Woolf, D. H. Lawrence, Charles Morgan vagy a távolabbi időből Shelley nevével —, természetes, spontán utalások Baudelaire-re, Verlaine-re, Proustra, Gide-re, Julien Greenre, Walt Whitman költeményeire, Hemingway-re vagy kortársakra, mint Malraux és Aragon, Thomas Mann, hozzátartoznak a napló jellegzetes regiszteréhez, a meditáció és eszmecsere világához. Minden utalás, a hivatkozások egész rendszere, az érvek és gondolatok cseréjéé, más írók bevonása a tanúságtétel körébe teljesen indokolt e vallomások könyvében, amely mentes némely mai utazó tudálosok öntelenségétől, a túlbujánzó énnel nem egy kultúráról vagy a kultúráról, hanem csakis önmagáról támadt benyomásaitól... Méliusz József a maga példáit a legtermészetesebben adja elő, uralva és szervesen átélve az alkotás módozatait.

A magyar irodalom ebben az utazásban legjellegzetesebb értékeinek színeiben tündöklő. Apáczai Csere János álomkép-alakjától a könyvnyomtató Dávid Ferencig,

s tovább, Kosztolányi, Vörösmarty, Petőfi, Arany példáin túl a napló szerzője megvallja egyik nagy szenvedélyét a minduntalan megidézett költő, Ady iránt, aki újra meg újra megjelenik a könyv lapjain, hogy támogassa az író vállalkozását. Ady a magyar és Kafka a világirodalom szöszölőjaként állandó szereplői a *Sors és jelkép*nek. Majd az író személyes emlékei következnek, arcképsorozat Kuncz Aladár, Nagy István, Gaál Gábor, Balogh Edgár, Kós Károly vonásaival, s a viszontlátás meghatottságával felidézett Szemlér Ferenc. A szerző újraolvas és beépít szövegébe példázatokkal teljes vagy figyelmeztető, intő lapokat, s ezek felsorakoznak a megidézett árnyképek mellé, a kultúra idejére visszapillantó nosztalgiaát erősítik.

Mert a kultúra, abban a szellemben, amely áthatja ennek a naplónak az üzenetét, a legrangosabb, legnyomatékosabb érv; úgy szolgálja majd a jövőt, ahogy a múltban gazdagságával egy-egy kor legelőrelátóbb szellemeit szolgálta. Ezzel a felfogással és az értő otthonosságával tájékozódik Méliusz József a román írásbeliség világában. Az általa szorgalmazott dialógusban a román irodalom, értékeivel és tanúságával partner, barátságsszimbólum, az időbeli és térbeli közeledés és kölcsönös megismerés jelképe. Ha a történelem lépten-nyomon megidézttetik a könyvben, s a lázadás nagy vértanúi egymás mellé kerülnek azonos eszmék jegyében, az irodalomban is részt vállal a maga szükségszerű ékesszólásával. Ion Codru Drăgușanu az új, dinamikus, korszerű szellemiség képviselőjeként szerepel, és — hozzátennem — mint olyan erdélyi gondolkodó, akinek sikerült megszabadulnia a földrajz és a tudálékoskodás béklyóitól; az utazás Szeben környéki szakaszán feltűnik George Coșbuc és Octavian Goga, majd Liviu Rebreanu az *Akasztottak erdejével*; Lucian Blaga mint a fasizmus fertőzötével szembenálló költő; N. D. Cocea és Mihai Beniuc; Nicolae Iorga ránk hagyott tanúskodása a nemzetiségek egymásratalálásáról; de őrzi a múlt idő egy csodálatos barátság marandó voltát is: a Geo Bogzáról írott szavak alkotórészei a könyv általános szimbolikájának. Írók, akik megemlékeztek Erdélyről, vagy bejárták hegyeit-völgyeit. A barátság él, és jelképei megmaradnak egy könyvben, amely erről a tartós emberi kötelékről szól. Áthaladva „a lélek és az emlékek tájain“, Méliusz József újjáalkotta ennek a térségnek a sorsát és jelképeit, amelyet immár a hazával való azonosulás nevének nevezhetünk.

Szilágyi Júlia fordítása

SZILÁGYI JÚLIA

Egy utazás kitérői

Így hát Svejk elhagyta a „Kehely“-hez címzett vendéglőt a titkosrendőr oldalán, s amikor kiléptek az utcára, jámbor mosollyal belebámult kísérelője arcába, és megkérdezte tőle:

- *Menjek le a járdáról?*
- *Hogyhogy?*
- *Gondoltam, ha le vagyok tartóztatva, nincs jogom a járdán menni.*

JAROSLAV HAŠEK: SVEJK

I. kitérő: járda-jog

Vannak közérzetek, amelyeket könnyebb illusztrálni, mint meghatározni.

Svejk úgy érzi, hogy letartóztatása után jogi helyzete annyiban különbözik a letartóztatását megelőző állapottól, hogy most már nem közlekedhetik a járdán, nem járókelő többé, hiszen nem megy, hanem viszik. Elvesztette a járda védelmét. Jogáról a járdához akkor derül ki, hogy kiváltság, amikor nem élvezi többé a néhány centiméternyi emelvény fölényét, a járdáét az úttesthez, az állampolgárét a járműhöz, a teherhordó baromhoz, az emberét a dolgokhoz képest. Svejk persze téved. A járda is a börtönbe vezet(het). Hibás szillogizmusa — a teljes jogú állampolgár a járdán halad; akit letartóztattak, már nem teljes jogú állampolgár; tehát nincs helye a járdán — valójában művészi kép. Svejk sorsa ezzel a tévedéssel válik jel-